

NEMES GUSZTÁV¹ – ORBÁN ÉVA²
VIDÉKI DZSENTRIFIKÁCIÓ ÉS FALUSI TURIZMUS A
KÁLI-MEDENCÉBEN
– A LO-KÁLI KUTATÁS ELSŐ EREDMÉNYEI

¹KUTATÓI FŐMUNKATÁRS ²KUTATÁSI ASSZISZTENS

KÖZGAZDASÁG- ÉS REGIONÁLIS TUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT KÖZGAZDASÁG-
TUDOMÁNYI INTÉZETE, BUDAPEST, MAGYARORSZÁG
& BUDAPESTI CORVINUS EGYETEM, BUDAPEST, MAGYARORSZÁG

¹nemes23@gmail.com

²orbaneva95@gmail.com

Absztrakt

Cikkünk a vidéki dzsentrifikáció, a falusi turizmus és vidéki térségek szocio-kulturális változásainak témáját vizsgálja. Napjainkban a városrehabilitációban bevett gyakorlat és tudatos stratégia a leromlott városrészek „újrahasznosítása”, a kulturális örökségbe, a kultúrába, a gasztronómiába és a kereskedelembe való befektetésen keresztül. A vidéki területeken hasonló, ám heurisztikusabb, spontán folyamatok ismerhetők fel az elmúlt 10-20 évben. A vidéki turizmus gyorsan növekvő iparággá vált, amit erősítenek a különböző ökológiai és alternatív fogyasztói trendek, a kisléptékű és helyi termékek, valamint az ICT-n és a virtuális közösségi tereken keresztül elérhető folyamatos információáramlás. A vidéki turizmus célpontjai világszerte turisztikai márkává váltak - drága éttermek, pincészetek, panziók, nyaralók, emelkedő ingatlanárak, beköltözők, turisták és a közösségi médiában való megjelenésük jelzik a sikerüket. Ugyanakkor a fényes turisztikai valóságon túl gyakran égető problémákat találunk (elnéptelenedés, öregedés, munkahelyek hiánya, szolgáltatások, iskolák, tömegközlekedés, infrastruktúra stb.). Tanulmányunk egy folyamatban lévő, az NKFIH által támogatott interdiszciplináris kutatás (Lo-Káli kutatás¹) empirikus eredményeire épül.

Kulcsszavak: Falusi turizmus, vidéki dzsentrifikáció, Káli-medence, vidékfejlesztés, Lo-Káli, helyi élelmiszer, gasztro-turizmus

¹ Tanulmányunk a Mítosz és realitás, helyi élelmiszerrendszer a 'Magyar Provence'-ban - diskurzusok, termelők, vásárlók és társadalomgazdasági hatások, NKFIH által támogatott K- 129097 témaszámú kutatásnak köszönhetően valósult meg.

1. Gasztro-turizmus és helyi fejlesztés – a kutatás kontextusa

A helyi gazdaságfejlesztés sikertörténetei gyakran a fenntartható, vidéki, öko, alternatív turizmuson, a multifunkcionális mezőgazdaságon és az élményszolgáltatáson alapulnak (Pine – Gilmore 1999, Marsden – Sonino 2008, Renting et al. 2009, Durand – Van Huylenbroeck 2003, Madarász et al. 2009). A helyi kultúrában gyökerező, magas hozzáadott értékű termékek és a rövid élelmiszer-ellátási láncok (RÉL) fontos tényezőként jelennek meg a vidéki térségek kisvállalkozásainak fejlődésében (Kneafsey 2001, Ray 2001). A helyi termékek növelhetik a gazdaságok jövedelmét, előmozdíthatják a fenntartható gazdálkodást és hozzájárulhatnak a helyi gazdaság fellendüléséhez, újjáéledéséhez (JRC 2013², Hinrichs 2003). A helyi élelmiszer-rendszer (local food system – LFS) egy másik hasznos, széles körben használt fogalom a vidékfejlesztéssel foglalkozó szakirodalomban. A helyi élelmiszer-rendszer meghatározható úgy, mint az *„egy földrajzi térségben elhelyezkedő, azonos területi irányítás által lefedett agrár-élelmiszeripari vállalkozások”* összessége (Rastoin 2015). A kifejezés rámutat az LFS új elemére, amely túlmutat az ellátási láncok elméletein. A helyi/területi kormányzás az LFS egyik központi kérdése, amely városi és a vidéki térségek fejlesztésének kapcsolatát is figyelembe veszi (Donkers, 2013). A Leopold Center for Sustainable Agriculture (2006) megállapítása alapján ez a rendszer összefügg a társadalmi, kulturális, ökológiai és gazdasági sokféleséggel, fontos a terület életképessége és az ételmezés-ellátás szempontjából is.

A helyi élelmiszer-rendszerek a falusi turizmuson keresztül konkrét gazdasági előnyöket, fejlesztési lehetőségeket is hozhatnak egy adott földrajzi terület számára. A magas hozzáadott értékű helyi termékek, a helyi védjegyek, a fogyasztók területre vonzása multiplikátorhatásokat eredményeznek a helyi gazdaságban (JRC 2013, Pearson et al. 2011). A vonatkozó szakirodalom szerint a társadalmi hálózatok, az innováció, az együttműködés és a helyi erőforrások újraértelmezése kritikus fontosságúak az LFS-ek létrehozásának és fenntartásának folyamatában és általában a helyi fejlesztésben (Van der Ploeg et al. 2000, Lowe et al. 1995, Sanz Kanada – Muchnik 2011). A különböző fogyasztói tendenciák, a növekvő igény a helyi/ökológiai termékek iránt, a vidéki/ökoturizmus divatossá válása mind erősítik az LFS-ek létrehozásának előnyeit EU-s szinten is (Berti – Mulligan 2016). A hagyományos európai régiók (például Toszkána, Provence) olyan „jó gyakorlatok” (best practise), amelyek a hátrányos helyzetű vidéki térségek felfutásának folyamatát modellezhetik (Canoves et al. 2014, Randelli et al. 2014).

A fenntartható turizmust és benne a helyi élelmiszer szerepét tehát általában pozitívan értékeli a szakirodalom, ugyanakkor e tényezők lehetséges fejlesztéspolitikai szerepével kapcsolatban sok kétség, kritika is felmerül. Egyrészt a sikeres turisztikai desztinációk nagyon erősen beágyazottak a helyi kontextusba (Skinner 2011, Hummon 1992). Így az olyan „jó gyakorlatok”, mint Toszkána, vagy Provence nehezen adaptálhatóak, hiszen mélyen gyökereznek egy bizonyos partikuláristársadalmi-gazdasági környezetben (Meyer 1993). Másrészt a helyi élelmiszer-rendszer fogalom különféle, egymástól jelentősen eltérő értelmezésekre ad lehetőséget. Amikor az LFS-t a Slow Food, vagy a közösség által támogatott

² JRC: https://ec.europa.eu/jrc/sites/jrcsh/files/jrc_ar_2013.pdf

mezőgazdaság (community supported agriculture - CSA) mozgalmakban úgy értelmezik, mint „*helyi élelmiszer a helyi emberek számára*” akkor általában alacsony élelmiszer-kilométerekkel (food-miles), a környezetvédelemmel (Jones 2002), erős társadalmi hálózatokkal és a helyi közösség újjáéledésével társítják (Feenstra 1997). Ugyanakkor, a helyi gazdaságfejlesztés diskurzusában az LFS által előállított helyi élelmiszer tipikusan magas minőségű és árú termék, amit elsősorban jómódú városiak (turisták, nyaralótulajdonosok és beköltözők, fine-dining éttermek vendégei) fogyasztanak el. Ez a megközelítés egészen más jelentést hordoz, a termékeket vagy városokba szállítják, vagy nagyszámú turistát vonzanak a vidéki térségekbe, amit inkább így fogalmazhatnánk meg: „*helyi élelmiszer NEM helyi emberek számára*”. Ebben az esetben az LFS segítheti a helyi vállalkozásokat, a gazdaság- és vidékfejlesztést, de a Slow Food mozgalomban hangoztatott társadalmi és környezeti előnyöket (Guthman 2004) általában nehéz lenne itt megtalálni. Sőt, ez a típusú gazdasági fejlődés feszültségeket is hozhat: a fokozott helyi termelés, a turizmus és a látogató-nyomás társadalmi, gazdasági és környezeti romlást okozhat. A hagyományos helyi vállalkozásokig gyakran nem érnek el a multiplikátor hatások, a kívülről érkező befektetők sokszor jelentős pozíciókat szereznek a helyi hatalomban, végül az erőforrások és a profit nagyrésze is náluk köthet ki. Mindez konfliktusokat eredményezhet, és végső soron alááshatja a turizmus alapját jelentő természeti, társadalmi, kulturális értékeket is (Kastenholz et al. 2016, Holloway et al. 2007, Migliore et al. 2015, Sonnino et al. 2014, Maréchal 2016). Ennek ellenére a helyi/termelői élelmiszer népszerűsítésében központi szerepet játszanak a környezeti- és társadalmi felelősségvállalás címszavai, ami zavart és/vagy ellentmondást jelent a diskurzuson belül. Ezeket a szempontokat a helyi élelmiszerrendszerrel foglalkozó szakirodalom nem vizsgálja részletesen. Célunk, hogy a Lo-Káli kutatás a társadalmi, gazdasági, pszichológiai, környezeti, kulturális és politikai szempontokat figyelembe vevő komplex, holisztikus, multidiszciplináris megközelítés révén hozzájáruljon a problémák feltárásához.

2. A Lo-Káli Kutatás

A 2018 őszi kezdődött négyéves „*Lo-Káli³ - Mítosz és realitás, helyi élelmiszerrendszer a 'Magyar Provence'-ban - diskurzusok, termelők, vásárlók és társadalomgazdasági hatások*” című OTKA kutatás célja a fenti jelenségek komplex vizsgálata a Balaton-felvidékre, azon belül is a Káli-medencére⁴ fókuszálva. Ez a térség jelenleg a vidéki, öko, alternatív, fenntartható turizmus egyik legfontosabb hazai célpontja, ami lehetővé teszi számunkra az evolúciós megközelítést a jelenleg zajló folyamatok feltárására. A helyi gazdaság és társadalom az elmúlt 10-15 évben jelentős változásokon (a turizmus tömegesedése, egyre több nyaralótulajdonos és turisztikai vállalkozás megjelenése) ment keresztül, hasonlóan a Toscanában, vagy Franciaország déli részén megfigyelhető esetekhez (Czuppon et al. 2015). A fejlődés a vidéki turizmus, a helyi élelmiszerrendszer és a támogató politikák változó mintáiban és trendjeiben gyökerezik. Napjainkban számos magas színvonalú, magas hozzáadott értékű

³ A kutatás az NKFIH támogatásából valósul meg. Témaszám: K- 129097

⁴ A kutatás által a Káli-medence tájegységhez sorolt kilenc település: Köveskál, Kővágóörs, Szentbékáll, Mindszentkál, Salföld, Kékkút, Monoszló, Balatonhegye, Káptalanóti

kézműves terméket (sajt, bor, hús, méz, édességek, dzsemek, kenyér, stb.) előállító, kis léptékű családi vállalkozás képes megélni a területen a turisták magas számának, valamint a termelői piacoknak, az éttermeknek és a városokban működő kézműves termékeket áruló üzleteknek köszönhetően. A Káli-medence a helyi élelmiszer, bor, gasztronómia és fenntartható turizmus valódi 'brandjévé' vált, sokszor „Magyar Provence” -ként hivatkoznak rá. Ezzel párhuzamosan a Balaton-felvidék a sikeres vidékfejlesztés szinonimájává vált a hazai kontextusban; példaértékű eset más vidéki területek számára.

A kutatás során négy fő célt tűztünk ki magunk elé.

1. **Tudományos célkitűzésünk**, hogy hozzájáruljunk a helyi élelmiszerrendszerekről szóló diskurzusok jelenlegi ellentmondásainak megoldásához, meghatározva szerepüket a fogyasztók, a termelők és a vidéki területek társadalmi-gazdasági fejlődésében, jólétében.
2. **Módszertani célkitűzésünk** a kísérletezés a multidiszciplináris megközelítéssel, kvantitatív és kvalitatív módszerek alkalmazása a komplex társadalmi-gazdasági kérdések feltárására; konkrét mérőeszközök adaptálása a helyi élelmiszerrendszerek vizsgálatához.
3. **Oktatási célkitűzés** az egyetemi hallgatók bevonása a kutatás tervezésébe és végrehajtásába (foglalkoztatás, kutatótáborok, szakdolgozatok, TDK-k, PhD, kutatási eredmények felhasználása az oktatásban).
4. **Fejlesztési és szakpolitikai téren** szeretnénk hozzájárulni a helyi élelmiszerrendszer fejlesztéséhez a Balaton-felvidéken, a tudatosság, a társadalmi tanulás és az innováció növelése révén, a helyi márkaépítés és a stratégiai marketing támogatása; és a politikai döntéshozók tájékoztatása a lehetőségekről, a szűk keresztmetszetekről.

3. Módszertan, eddigi kutatási események, eredmények

A négyéves kutatási projektben 100.000 euró finanszírozás révén hét kutató (szociológus, közgazdász, pszichológus, etnográfus, rövid ellátási lánc és helyi gazdaságfejlesztési szakértő, marketingszakértő) interdiszciplináris módszertannal dolgozik együtt. Kérdőíveket, interjúkat készítünk, workshopokat, konferenciát rendezünk és érzékszervi vizsgálatokat is végzünk a részvételi elemzés mellett. Facebook oldalunkon és honlapunkon kommunikálunk⁵, de rövid filmeket, blogot is készítünk.

A kutatás során eddig (2019. novemberig, a cikk írásáig) összesen 37 interjút készítettünk a Káli-medence fontos szereplőivel, ilyenek a termelők, az étterem/vendéglátóhely tulajdonosok és a turisztikai vállalkozásokkal rendelkezők. Emellett interjúkat készítettünk polgármesterekkel, meghatározó kulturális szereplőkkel, művészekkel, filmrendezőkkal stb. Az interjúk mellett kérdőíves vizsgálatokat végzünk egyetemi hallgatók bevonásával. Eddig négy tereptáborot szerveztünk (2019. április, augusztus, november, december), amelyekben összesen kb. 60 hallgató vett részt.

⁵ <https://www.facebook.com/lokalikutatas/> és <https://lo-kali.hu/>

A kutatás során háromféle kérdőívtípust használunk.

- 59 db „Hosszú látogatói kérdőívet” vettünk fel Köveskálon, a szentbékállai kocsmánál, a kőtengernél, illetve a mindszentkálai Káli Kapocsban. A látogatókat a turisztikai tevékenységükről, a helyi termékekhez, borhoz, gasztronómiához való viszonyukról és arról kérdeztük, hogy ezek a tényezők mennyire befolyásolták őket úti céljuk kiválasztásában.
- „Rövid látogatói kérdőívet” kérdeztünk le összesen 191 látogatótól a vasárnaponként megrendezésre kerülő Káptalan-tóti Liliomkert piacon (2019. április, augusztus, december). A kb. 5 perc hosszúságú kérdőívben megpróbáltuk beazonosítani, kik használják a piacot, milyen motivációval, honnan érkeznek, és mennyi időre maradnak a környéken.
- A „Helyi termék, társadalomszerkezet, turizmus felmérés”-nek keresztelt kérdőívünkkel helyieket, Káli-medencében ingatlannal rendelkezőket kérdeztünk a településükhöz, a turizmushoz, a helyi termékekhez való viszonyukról. Ebből a típusú kérdőívből Köveskálon 118 db-ot, Kővágóörsön 88 db-ot, Szentbékállán 46 db-ot, Salföldön pedig 9 db-ot vettünk fel⁶. Az áprilisi és a novemberi kérdőívek felvétele (ekkor történt a kérdezések zöme) szezonon kívül, hétköznapiakon zajlott, emiatt a beférők, nyaralótulajdonosok egyelőre alulreprezentáltak a mintánkban.

Az eddigi kutatási eredményeink alapján a Káli-medencében három karakteresen különböző beköltözési hullámot (lásd lentebb) tudtunk elkülöníteni. Az egyes hullámokban érkezők között különböző konfliktusokat, szembenállásokat, különbségeket lehet felfedezni, ami abból adódik, hogy mindegyik csoportnak más és más jelenti a Káli-medence vonzerejét, és mind máshogy használják a teret.

4. Előzetes eredmények – Három beköltözési hullám

Az 1970-es évektől kezdve az 1980-as évek végéig a *’Művészek, közösség, vidéki idill’* hullámában filmesek, művészek, képzőművészek, színészek érkeztek a területre. Őket a Káli-medence mint nyugodt, békés, idilli környezet és a még élő falvak, parasztok vonzották, sokan állandó lakosokká váltak közülük. A Káli-medence térhasználói közül az első generációs beférők a vidéki életmód komplex megőrzésére törekedtek és integrálódni szerettek volna. Erőfeszítéseket tettek, hogy a helyi népesség ne vándoroljon el, viszont éppen az ő megjelenésük hatására drágultak az ingatlanárak, ami közvetett módon mégis gyorsította az elvándorlást. Mivel az idill megőrzésére törekedtek, művelték kertjeiket, állatokat tartottak, az épületeket megőrizték, ami némileg segített a Káli-medence hagyományos tájképének, környezetének fenntartásában. Sokan közülük idővel a területre is költöztek, így a népesség fenntartásához is hozzájárultak. Az első beférők⁷ új kultúrát, városi szempontokat hoztak a

⁶ Köveskálon a háztartások 64%-át, Szentbékállán a 40%-át, Kővágóörsön a 24%-át, Salföldön pedig a 23%-át tudtuk lekérdezni.

⁷ A Káli-medencében így nevezik a kívülről érkező ingatlanvásárlókat.

vidéki térségbe, de mivel határozott cél volt a helyi környezet fenntartása, megőrzése, a bebírók és az eredeti lakosság együttélése viszonylag konfliktusmentes volt. Mára a bebírók sok Káli-medencei faluban átvették a helyi intézmények irányítását, ők váltak a fő véleményvezérekké és gyakran a tősgyökeresekkel együtt próbálják megőrizni, védeni a helyi értékeket a csak a turisztikai fejlődést kihasználni akaró, kívülről érkező befektetőkkel szemben. A Köveskálra tervezett lakópark⁸ esetében a bebírók és a tősgyökeresek összefogását tapasztaltuk a lakópark építés, befektetői tőke benyomulása, a Káli-medence gyökeres megváltoztatása ellen.

A második, a '*Középosztály, nyugalom, nyaralás*'-nak keresztelt hullámban 1990 és 2010 között az időközben a művészek nyomán divatosná vált falvakban már inkább a jómódú városi középosztály tagjai (illetve külföldiek) vásároltak és újítottak fel ingatlanokat, jellemzően nem letelepedés, hanem nyaralás céljából. A nyaralótulajdonosok a vidéki idill másik típusát keresték, a paraszti idill helyett nyugalomra, szép környezetre, házra, csendre vágytak a Káli-medencében. A nyaralók vásárlása azonban az ingatlanárak emelkedéséhez vezetett és a természetes ütemhez képest jelentősen felgyorsította az eredeti lakosság elvándorlását. A nyaralók megjelenése bizonyos típusú értékeket kimondottan megőriz, hiszen hagyományos stílusban újítták fel házaikat, amitől a településképp sokat javul. Ugyanakkor a nyaralótulajdonosok számára a nyugodt nyaralás, pihenés a fontos és már nem a paraszti kultúra – kivágták a szőlőket, lebontották az ólakat, helyükre füvet, néhány gyümölcsfát ültettek. Sok mezőgazdasági típusú konfliktus jelentkezik a helyben élők és a nyaralótulajdonosok között, akiket zavarnak a hagyományos mezőgazdasági tevékenységek, a disznószag, a permetezés. Az önkormányzatok gyakran a nyaralótulajdonosok és a turizmus szempontjait védik, sok helyen megtiltották a falun belüli állattartást, korlátozzák a gazdálkodáshoz kapcsolódó tevékenységeket, egyre több a műveletlen terület, változik a tájkép, nő az erdősültség. Felgyorsul a falvak kiürülése, a turizmuson és a szezonon kívüli gazdasági aktivitás, alig vannak gyerekek, helyi közösségi esemény stb. Csak hétvégenként és nyaranta telnek meg a házak, a környék, szezonálisan új dinamikát és új problémákat is hozva a helyi életbe, hiszen az infrastruktúra (víz, szennyvíz, áram, internet, szemétszállítás, stb.) terhelése hirtelen a holszezon többszörösére ugrik.

A harmadik, a 2010-es években kezdődő hullámot, a '*(Gasztro)turizmus*', illetve a nagyszámú turista és az őket idevonzó/kiszolgáló turisztikai vállalkozók megjelenése okozza. A harmadik típusú térhasználat, a turizmus (gasztro/alternatív) van a leggyengébb viszonyban/kötésben a Káli-medencével, de ez hozta a legnagyobb változást a nyolc falu életébe. A turistáknak a falvak már nem jelentenek életteret, mint az itt élők, vagy akár a nyaralótulajdonosok számára (időszakosan). A gasztroturizmusra erős időbeli és térbeli koncentráció, rövid periódusú tartózkodási idő, a kirándulóforgalom jellemző. Vonzerő tekintetében a nyugalom, a csend, a tájkép mellett nagyon hangsúlyosan jelenik meg a szolgáltatások, a vendéglátóhelyek vonzereje is. A turisták számára városi szolgáltatásokat, városi színvonalat, mielőtt hoznak létre nagyobb részben a szintén városból érkező vállalkozók. A turizmus sokszor csak 'elveszi' a helyből, ami neki tetszik, az értékek és erőforrások egyfajta 'lerablásáról' lehet beszélni. A turizmus mentén

⁸ Két különböző befektető tervezett Köveskálra összesen kb. 150-200 új ház építését feltételező, két apart-hotelt. A beruházás több száz állandóan cserélődő turistát hozott volna a 324 fős településre.

sokféle konfliktus kialakul a területen eredetileg élők, régóta ott élő bebírók és a turisták között. A bebírók egyrészt pozitívan vélekednek az éttermekről, viszont arról már nem, hogy sok embert vonzanak (rajtuk kívül). A tősgyökeresek alapvetően kiszorúlnak az éttermek használatából az árak és az eltérő kulturális beállítottságuk miatt.

5. A térhasználat különbségei és a kapcsolódó konfliktusok a Káli-medencében

A különböző térhasználatokat (lakás/nyaraló/kirándulóturizmus) folytató csoportok eltérő viselkedésűek, más célokkal, motivációkkal rendelkeznek a hellyel kapcsolatban. A Káli-medence iránti fokozott érdeklődés, a lakóházak, nyaralók vásárlása magas ingatlanárakat eredményez, aminek hatására az elköltözni vágyó helyiek könnyebben tudnak a tapolcai, veszprémi lakótelepeken, esetleg távolabbi nagyvárosokban számukra megfelelő ingatlanhoz jutni. A Káli-medencében maradni vágyó helyieknek viszont ugyanez a folyamat nem előnyös, hiszen a magas árak miatt nem tudnak lakóházhhoz jutni. Ennek következtében az őslakosok leszármazottai, éppen a fiatal réteg kényszerül elhagyni a települést. További különbség az éttermek kapcsán merül fel. Az éttermek nyitása mindenképpen új munkahelyek létrehozásával jár, azonban a három általunk megkérdezett köveskáli vendéglátóhelyen csak elvétve dolgoznak helybeliek. Az őslakosok számára további elérhető munka a nyaralótulajdonosok házainak takarítása, fűnyírás, kertészkedés a kertjükben, amitől egyfajta szervilis viszony alakul ki. Az éttermek, vendéglátóhelyek a turisták, városiak pénztárcájához mért árakkal dolgoznak, aminek következtében a tősgyökeresek közül csak kevesen használják őket. Az alábbi ábra⁹ bemutatja, hogy az általunk kérdezett őslakosok 36,6%-a, a bebíróknak pedig a 72,3%-a használja a Káli-medence éttermeit, vendéglátóhelyeit. Ehhez az árak, és az eltérő szokások, kultúra mellett hozzájárul az is, hogy az ételkínálat nem feltétlenül a helyiek ízlésének megfelelő.

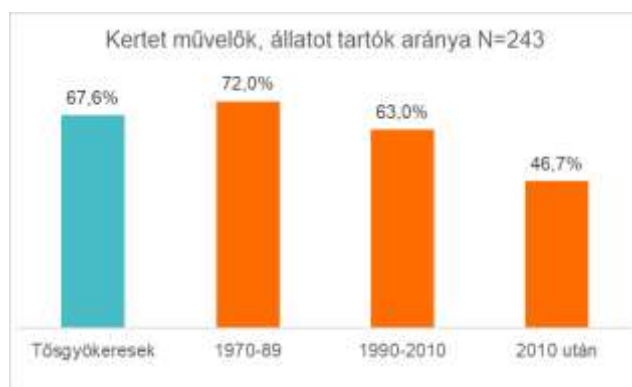
1. ábra: Éttermekbe, vendéglátóhelyekre járók. Forrás: Lo-Káli kutatás

A Káli-medencében megfigyelhető konfliktusok másik típusa a nyaralótulajdonosok és a helyben lakók között figyelhető meg. Nagyon sok Káli-medencei ingatlanban nem laknak, csak kiadják és/vagy nyaralónak használják azokat. Az általunk felmért bebírók 62,5%-a él

⁹ A módszertannál említett 261 db felvett kérdőívből erre a kérdésre 243 fő adott választ.

állandóan, életvitelszerűen a Káli-medencében. Akik nem élnek életvitelszerűen a településen, ők majdnem minden hétvégén, szezonban hétvégénként használják nyaralójukat, de vannak olyanok is, akik márciustól október végéig leköltöznek a Káli-medencébe. Az őslakosok és bebírók egy része folytat mezőgazdasági termelést, művelik a szőlőt, a kertjüket, tartanak állatot. A tősgyökeresek 67,6%-a, míg a bebírók összesen 60,4%-a végez ilyen tevékenységeket. Jól látszik, ahogy a dzsentifikációs hullámokban érkezők körében egyre inkább csökken az arány.

A mezőgazdasági termelés egyrészt hozzájárul a természeti értékek, a tájkép fenntartásához, másrészt éppen a turizmus és a helyi élelmiszerrendszer működése következtében fontos eleme a helyi gazdaságnak is. Ugyanakkor a nyaralók által elképzelt idilli vidékképet, nyugodt pihenést, nyaralást zavarja a mezőgazdaság. A disznó, a trágyadomb bűdös és csúnya, a permetezés és más gépi munkák hangosak és környezetszennyezők, stb. Időnként még az éttermeket üzemeltető vállalkozókat is zavarja a mezőgazdaság, pedig ők ironikus módon a sokszor a helyi termék hívószóval reklámozzák éttermüket.

„Le kellett vágnom a kakasom, mert zavarta a nyaralókat.”

„A nyaralókat, bebírókat nem érdekli, hogy ez egy falu. Egyszer összetűzésbe kerültem ... feleségével a korai fűnyírás miatt.”

„Sokan eladták a hegyben a területüket és aki megvette, az nem műveli. Eljön az idő, amikor dísznövény lesz a szőlő Szentbékállán”

2. ábra: Kertet művelők, állatot tartók aránya. Forrás: Lo-Káli kutatás

A konfliktusok következő szintje is a helyben élők és az újonnan, az üzleti befektetés reményében érkező bevállalkozók között figyelhető meg. A régi, helyivé vált bebírók és az eredeti lakosság is félti a saját élet- és lakókörnyezetét, a régebb óta vállalkozással rendelkezők pedig az üzletüket is a turizmus túlzott felpörgésétől. A még több szállás, étterem, szolgáltatás, vállalkozás megjelenése még több embert vonzana a Káli-medencébe, aminek hatására megváltozna a település egész társadalmi, gazdasági és környezeti kontextusa. Elveszne az a nyugalom, csend, vidéki idill és elzártság, amiért nem csak a bebírók, de a turisták is szeretik a Káli-medencét. Ezt a konfliktust jól mutatja a két különböző befektető által Köveskálon összesen kb. 100-150 új ház építését feltételező, két apart-hotel terve. A beruházás több száz állandóan cserélődő turistát hozott volna a 324 fős településre. A helyben élők (bebírók, tősgyökeresek) a befektetés ellen együtt álltak ki, hiszen álláspontjuk szerint a település érdekeit figyelmen kívül hagyja.

A 2010 után megnövekedett turizmus sok problémát, feszültséget okoz a településeken élők és a településüzemeltetés szempontjából is. A települések számára jelentős probléma az infrastruktúra kezelése. Hétfégenként és főként szezonokban sok bicikliző jelenik meg a településeken és a települések között. A kijelölt bicikliutak sincsenek kiépítve ugyanakkor jelentős az autós forgalom a turizmus, illetve a kamionok miatt. Sokak szerint életveszélyes

ilyenkor kerékpárral közlekedni a Káli-medencében. A falufejlesztés, a közlekedési infrastruktúra ugyanakkor nem követte a forgalom növekedését. Köveskál főutcáján például nincsen járda, hiányoznak a gyalogátkelő helyek. Mindez régen nem volt probléma, kis forgalmú utak voltak a fő utcák is, de mára a nyári forgalom nehezen viselhető méreteket öltött. Sokszor lehetetlen átmenni az úton, nehéz gyalogosan közlekedni, illetve az autóforgalom a házak tözsomszédságában, közvetlenül az ablakok alatt zajlik. Nincsenek parkolóhelyek a látogatók számára, így kénytelenek a lakosok házaik elé állni, ami sokszor zavarja őket. Sok lakót zavar a turisták viselkedése is: vannak, akik gátlástalanul behatolnak a helyiek privát szférájába, a kerítésre felmászva benéznek, befényképeznek az udvarokba.

6. Konklúzió, további kutatási kérdések

Az elmúlt 50 évben a Káli-medence jelentős társadalmi-gazdasági változásokon ment keresztül. A települések gazdasági értelemben felértékelődtek, hiszen rengeteg szolgáltatás, 'fine dining' éttermek, a magyar vidéken (falvakban) talán egyedülálló romkocsmák jelentek meg. Emellett az ingatlanárak is jelentősen emelkedtek. A társadalmi változásokat tekintve az eredeti lakosság helyére városi felső és középosztálybeli csoportok, értelmiségiek érkeztek. Ezzel együtt ki is ürültek a települések, hiszen a kívülről érkezők nagyobb része valójában nem költözött oda, csak nyaralónak használják a szépen felújított, kényelmes házaikat. A települések a sok nyaraló következtében megszépültek, modernizálódtak, viszont megőrizték hagyományos utca/faluképüket.

Ugyanakkor nagyon törékeny az egyensúly a Káli-medence teljes megváltozását eredményező nagyfokú, tömegturizmus, és a mostani, a többség által még elviselhetőnek, fenntarthatónak ítélt állapot között. A Káli-medence rengeteg turistát és még több szolgáltatást vonz, nagy a veszélye annak, hogy elveszik az, amiért igazán szeretik nem csak a turisták, a nyaralók, hanem a bebírók és a tősgyökeresek is: a nyugalom, a tájkép, a közösségi, kulturális értékek. Milyen hatása van ennek a folyamatnak a Káli-medence társadalmára, jövőjére, kultúrájára? Mennyire 'rombolja' szét a falvak kiüresedése, a turizmus fokozódása? A Lo-Káli kutatás célja választ kapni ezekre a kérdésekre és az is, hogy segítsünk megőrizni a Káli-medence értékeit, a 'hely szellemét', megtalálni azokat az utakat, amelyeken járva a táj és a benne élő emberek a haszonélvezői és nem az áldozatai lesznek a változásnak.

Szakirodalom

- Berti, G. – Mulligan, C. (2016): Competitiveness of Small Farms and Innovative Food Supply Chains: The Role of Food Hubs in Creating Sustainable Regional and Local Food Systems. *Sustainability*, 8(7), 1–31.
- Cànoves, V. G. – Priestly, G. K. (2014): The evolution of rural tourism in Tuscany. *Journal of Hospitality and Tourism*, 1(2), 375–389.
- Csizmadiáné, Cz. V. – Sáriné, Cs. E. – Molnár, T. (2015): Potentials of local economic development in aspect of tourism deturope. *Central European journal of tourism and regional development*. 7(2). 175–187.

- Donkers, J. (2013): Governance for Local and Regional Food Systems. *Journal of Rural and Community Development*, 8(1), 178–208.
- Feenstra, G. (1997): Local food systems and sustainable communities. *American journal of alternative agriculture*. 12(1). 28–36.
- Guthman, J. (2004): *Agrarian Dreams: the Paradox of Organic Farming in California*. Berkeley University of California Press.
- Hinrichs, C. (2003): The practice and politics of food system localization. *Journal of Rural Studies*, 19(1), 33–46.
- Holloway, L. – Kneafsey, M. – Venn, L. – Cox, R. – Dowler, E. – Tuomainen, H. (2007): Possible Food Economies: a Methodological Framework for Exploring Food Production–Consumption Relationships. *Sociologia Ruralis*, 47(1). 1–19.
- Hummon, D. M. (1992): Community attachment. Local sentiment and sense of place. In I. Altman, & S. M. Low (Eds.) *Place attachment* (253–278). New York: Plenum Press.
- Jointed Research Centre (2013). Annual Report. ISBN: 978-92-79-34815-0
https://ec.europa.eu/jrc/sites/jrcsh/files/jrc_ar_2013.pdf
- Jones, A. (2002): An Environmental Assessment of Food Supply Chains: A Case Study on Dessert Apples. *Environmental Management*. 30(4). 560–576.
- Kastenholz, E. – Figueiredo, E. – Carneiro, M. J. (2016): Meeting Challenges For Rural Tourism Through Co-Creation Of Sustainable Tourism. *Rural Tourism*. 1 - 21.
- Leopold Center for Sustainable Agriculture (2006): *Developing a Vibrant and Sustainable Regional Food System, Suggestions for Community-Based Groups, Regional Food Systems*. Iowa: Working Group (RFSWG) Subcommittee. Governance for Local and Regional Food Systems.
- Lowe, P. – Murdoch, J. – Ward, N. (1995): Network in rural development: beyond endogenous and exogenous approaches in: Van der Ploeg, J. D. and van Dijk, G. (Eds.) *Beyond modernization: the impact of endogenous rural development*, Assen, The Netherlands: Van Gorcum
- Madarász, E. – Mayer, P. – Priszinger, K. (2009): Product integration in health and wellness tourism. In Marak, J., Wyrzykowski, J. (eds.), *Tourism Role in Regional Economy*. 2. 99–108.
- Marechal, G. (2016): Des circuits courts... aux systèmes alimentaires territorialisés. HAL Conference: Conférence inaugurale du premier forum Brésil-France des circuits courts Une présentation des expériences françaises de circuits courts, et les nouvelles voies de développement territorial par les systèmes alimentaires territorialisés Avec des exemples de producteurs et de consommateurs en France.
- Marsden, T. – Sonnino, R. (2008): Rural development and the regional state: Denying multifunctional agriculture in the UK. *Journal of Rural Studies*, 24(4), 422–431.

- Meyer, P. B. (1993): Comparative Studies in Local Economic Development. Problems in Policy Implementation. *Greenwood Press*.
- Migliore, G. – Schifania, G. – Cembalo, L. (2015): Opening the black box of food quality in the short supply chain: Effects of conventions of quality on consumer choice. *Food Quality and Preference* 39. 141–146.
- Kneafsey, M. (2001): Rural cultural economy: Tourism and Social Relations. *Annals of Tourism Research*. 28. 762–783.
- Pine, B.J. – Gilmore, J.H. (1999): The Experience Economy: Work is Theatre and Every Business a Stage, Boston, MA: Harvard Business School Press.
- Randelli, F. – Romei, P. – Tortora, M. (2014): An evolutionary approach to the study of rural tourism: The case of Tuscany. *Land Use Policy*, 38, 276–281.
- Rastoin, J.M. (2015): Editorial, Les systèmes alimentaires territorialisés: considérations théoriques et justifications empiriques. *Économies et Sociétés*, 49(11).
- Ray, C. (2001): Culture Economies – A perspective on local rural development in Europe, *CRE Press*, University of Newcastle upon Tyne.
- Renting, H. – Rossing, W. A. H. – Groot, J. C. J. – Van der Ploeg, J. D. – Laurent, C., Perraud, D. – Stobbelaar, D.J. - Van Ittersum, M. K. (2009): Exploring multifunctional agriculture. A review of conceptual approaches and prospects for an integrative transitional framework. *Journal of Environmental Management*, 90(2). <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2008.11.014>
- Sanz Cañada, J. – Muchnik, J. (2011): Ancrage et identité territoriale des systèmes agroalimentaires localisés-Introduction au dossier. *Économie Rurale*, 322(4), 4–10.
- Skinner, H. (2011): In search of the genius LOCI: The essence of a place brand. *The Marketing Review*, 11(3), 281–292.
- Sonnino, R. – Moragues-Faus, A. – Maggido, A. (2014): Sustainable Food Security: An Emerging Research and Policy Agenda. *International Journal of Sociology of Agriculture and Food*. 21 (1), 99. 173–188.
- Van der Ploeg, J. D. – Renting, H. – Brunori, G. – Knickel, K. – Marsden, T. – de Roest, C. Ventura, F. (2000): Rural development: From practices and policies towards theory. *Sociologia Ruralis*, 40(4), 391–408.
- Van Huylenbroeck, G. – Durand, G. (2003): Multifunctionality and rural development: a general framework In: Van Huylenbroeck, G., Durand, G. (Eds) Multifunctional Agriculture: a new paradigm for European agriculture and rural development. Aldershot; Burlington. 1–16.